

V. FEMME FATALE Viņas dēļ VĪRIEŠI ZAUDĒJA PRĀTU

Noslēpumaina, nepieejama, vientuļa. Viņa salauza sirdis un lika vīriešiem zaudēt prātu. Viņas dēļ notika dueļi un pieteica karu. *Femme fatale* jeb liktenīgā sieviete.

SAGATAVOJA: Džina Briška

Konstantīns Bogomolovs,
imidža dizainers un
modes analītiķis

Grēta Garbo ir visspilgtākais *femme fatale* tēla iemiesojums, ko nenoliedzami atklāj viņas kinovarones. Kopā ar Džonu Gilbertu.

Džoana Krauforde savā imidžā ietekmējās no Grētas Garbo.

Liktenīgā skaistule, prasmīgā intrigante, vīriešu pakļāvēja, kura dažkārt izvēlējās romantisku nāvi, bet neļāva sevi apkaunot. Šāds tēls atainots simtiem mākslas darbos — glezniecībā, literatūrā, kinematogrāfijā.

Talula Benkheda — liktenīgā sieviete — Gerija Kūpera apskāvienos.

Marlēna Dītriha *femme fatale* tēlu uzspodrināja līdz pilnībai.

NO ROMĀNU LAPPUSĒM

Pirmo reizi šis kulta imidžs parādījās jau 19. gadsimtā. Taču ne reālajā dzīvē, arī ne modē, bet literatūrā. Šo tēlu izdomāja franču rakstnieki un dramaturgi. Viņi tam deva vārdu *femme fatale* — dāma, pateicoties kurai, tikšanās ar sižeta varoni kļūst liktenīga. Iznākums — vienmēr fatāls un visai bieži arī letāls. Taču literārais — vēsturiskais personāžs un modes imidžs nav viens un tas pats. No sižeta viedokļa par liktenīgo sievieti varētu dēvēt arī Kleopatru, kas noveda līdz kraham Antoniju, Vladimira Nabokova Lolitu, kura iznīcināja Humberta dzīvi, Nastju Filipovnu no Dostojevska romāna «Idiots», Karmenu un pat Sniega Karalieni. Modes imidžs *femme fatale* ir pavisam kas cits. Ar sižetu modei nepietiek, tai nepieciešams vizuāls tēls, un tas rodas 20. gadsimta 20.–30. gados Holivudā. Visspilgtākais šī tēla iemiesojums ir zviedriete Grēta Gustavsone, kas vēsturē ieiet ar vārdu Grēta Garbo.

GARBO FATALE

Neskatoties uz to, ka Grēta Garbo tiek dēvēta par ģeniālu 20. gadsimta aktrisi, gribas izcelt nevis viņas aktierspēli, kurā ir daudz samākslotības, bet gan viņas ģeniālo tēlu. Stilīgs imidžs ir tāds pats mākslas darbs kā, piemēram, glezna, simfonija vai poēma. Tam ir tikpat svarīga vieta kultūrā kā talantīgi atveidotai lomai.

Grētai Garbo piemita aprīņojams pievilksnās spēks, kas slēpās viņas zilo acu mīklainajā skatienā, viņas aukstajā, bet

vienlaikus dedzinošas kaisles pilnajā sejas izteiksmē. Izliektas, smalkas uzacis, puspievērtas acis, skatiens — vienlaikus noguris, skumjš un vilinošs. Nevainojams sejas ovāls, kuru, kā apgalvo eksperti, varētu filmēt no jebkura rakursa. Zema balss un precīzi uzzīmētas lūpas. Taču patiesais Grētas Garbo nopelns — viņai izdevies vizuāli atklāt visu asociāciju amplitūdu, kas raksturīga liktenīgajai sievietei — drāmu, vientulību, nepieejamību, noslēpumainību, nolemtību. To visu var izlasīt viņas sejā, pat neiedziļinoties sižetā, un šo asociatīvo diapazonu radījusi tieši Grēta Garbo. Tāpēc droši var apgalvot, ka viņa ir tā, kas radījusi *femme fatale* imidžu.

Pirms Grētas Garbo šim vārdu savienojumam bija izplūdusi nozīme — tā dēvēja jebkuru sievieti, kuras tēlā bija jaušama bīstamība, stervisms, vampīrisms. Grēta Garbo ar savu tēlu šajā modes imidžā ienesa konkrētu saturu. Viņas izpildījumā liktenīgā sieviete atšķīrībā no sievietes-vampa, smalko aprindu lauves vai klasiskās stervas neizmanto vīriešus naudas un arī ne varas dēļ. Viņa pakļauj viņus ciešanām tāpēc, ka pati ir nolemta. Ja arī Grētas Garbo liktenīgā sieviete mēdz būt auksta vai nežēlīga, tad ne jau sliktā rakstura dēļ. Viņas pagātnē slēpjas kāds briesmīgs noslēpums, traģisks iemesls, kāpēc viņa tāda ir kļuvusi.

LIKTENĪGĀ IETEKME

Liktenīgās sievietes imidžu ir grūti nosaukt par seksapīlu vai pavedinošu. Viņa ir auksta, bet tajā pašā laikā paradoksāli pievilcīga. Viņa piesaista uzmanību ar intriģējošu noslēpumu un bīstamības

priekšnojautu, kurai vīrieši nespēj pretoties. Citiem vārdiem sakot, spilgts neona uzraksts pie ieejas bezdibēnī — «Netuvojies — nāvīgi bīstams!» — ir labākā esma romantiski noskaņotiem piedzīvojumu meklētājiem. Te nav runa par filmas sižeta pārstāstu, kurā piedalās Grēta Garbo. Tā ir tikai asociācija, ko radījis viņas tēls, kas iegājis vēsturē kā modes kulta imidžs.

Galvenais Grētas Garbo tēla vizuālais elements ir ne jau viņas kleitas vai matu sakārtojums, bet acis, precīzāk, meikaps. Perfekti novilkta melna augšējo skropstu līnija, kas noslēdzas pāris milimetru zemāk pie ārējā acs kaktiņa. Tieši šajos dažos milimetros slēpjas viņas skatiena dramatiskais pievilksnās spēks. Ciešanas, vientulība un izsmalcināts aukstums bija uzzīmēti uz viņas sejas ar melnu laineri virs augšējās skropstu līnijas.

FATĀLAIS KONVEIJERS

Pateicoties Grētai Garbo, *femme fatale* imidžs 20. gadsimta 20.–30. gados kļuva fantastiski populārs un radīja virkni atdarinātāju. Vispirms jau pašā Holivudā.

Femme fatale imidžu izmantoja Anna Stena, Talula Benkheda, Džoana Krauforde, Norma Širere un, protams, Marlēna Dītriha. Tieši Marlēna Dītriha uzspodrināja šo tēlu līdz kulta pilnībai. Pateicoties *femme fatale* imidžam un pakļaujoties režisora Jozefa fon Šternberga diktātam, viņai nācās novājēt par desmit kilogramiem un veikt plastisko operāciju. Starp citu, Jozefs fon Šternbergs pievienoja liktenīgās sievietes tēlam vēl vienu noslēpumu, lai padarītu šo imidžu īpaši spilgtu. Viņš to paveica ar gaismu, filmējot tuvplānus.

Gaismas stari, kritot no augšas, Marlēnas Dītrihas vienkāršos sejas vaibstus pārvērsa aukstā un noslēpumainā maskā. Turklāt Dītrihas imidžs nebija tieša Grētas Garbo kopija. Viņas izpildījumā liktenīgā sieviete bija apveltīta ar bohēmas izsmalcinātību, sapņainu jutekliskumu un tikai viņai piemītošu vienaldzību. Marlēnas Dītrihas īpašais skatiens it kā pauda: «Nav nozīmes pretoties liktenim. Esmu nolemta. Un tu, iemīlējies manī, esi nolemts kopā mani.»

Femme fatale tēla popularitāte sasniedza arī Eiropas kinostudijas. Piemēram, Vācijas kinoekrānos šo imidžu iemiesoja Trešā reihā zvaigzne, pēc izcelsmes zviedriete Sāra Leandere. Sava tēla vizuālo izpildījumu viņa pilnībā aizņēmas no Grētas Garbo un Marlēnas Dītrihas. Taču atšķirībā no viņām Sāra Leandere bija apveltīta ar izcili skaistu balsi — zemu, juteklisku, pievelkošu —, kas viņas tēlam piešķīra papildu krāsas un izcēla viņu uz aizokeāna konkurenšu fona.

Noslēpumains skatiens, vēsa mīmika — viena no raksturīgākajām *femme fatale* tēla iezīmēm. To apliecina arī Džoanas Kraufordes tēls.

Grētas Garbo tēla visraksturīgākais elements ir acis, precīzāk, meikaps.

Nadja Auermane — mūsdienu *femme fatale* — demonstrē Valentīno tērpu 1995. gadā.

Džoana Krauforde un Klārks Geibls kādā no kinolomām.

VIZUĀLĀ TĒLA ELEMENTI

LOMA

Femme fatale — viens no retajiem piemēriem, kad vizuālajā stilā frizūra, meikaps un apģērbs spēlē otršķirīgu lomu salīdzinājumā ar noslēpumaino skatienu, gurdenajām pozām un vēso mīmiku.

MATU SAKĀRTOJUMS

Galvenokārt gaišs matu tonis, lai tēlam piešķirtu trauslumu un sievišķību. Var būt arī tumši mati, kas tēlam piešķir vairāk noslēpumainības un mistikas. Matu sakārtojuma formai iespējami pirmskara glamūra motīvi.

MEIKAPS

Sejas tonis — bāls, pat nedaudz slimīgs. Meikapa zīmējums — tīrs un elegants. Tievās uzacis, košas lūpas, iezīmētas ar stingrām kontūrlīnijām, mākslīgās skropstas un melna augšējā skropstu līnija.

GARDEROBE

Nav stingru prasību. Tajā pašā laikā tumši toņi un izteiktas silueta līnijas — pietiekami sievišķīgas, bet bez atklātiem seksuāliem akcentiem. Ļoti svarīgas ir detaļas — plīvurs uz sejas, cepure, krītoša ēna uz acīm, kūpoša cigarete.

FEMME FATALE PADOMJU STILĀ

Liktenīgās sievietes tēls parādījās arī padomju kinematogrāfijā — proti, vienu vienīgu reizi Ļubovas Orlovas izpildījumā filmā «Cirks» 1936. gadā. Tā kā padomju sieviete pēc savas būtības nevarēja būt liktenīgā sieviete, režisoram Grigorijam Aleksandrovam nācās speciāli radīt Orlovai atbilstošu personāžu — Merionu Diksoni — ārzemju cirka zvaigzni ar briesmīgu pagātnes noslēpumu. Tiesa, šīs filmas sižets, šķiet, ir vienīgais piemērs vēsturē, kad dēka ar liktenīgo sievieti beidzas ar laimīgām beigām. *Femme fatale* apprecas, pieņem padomju pilsonību un maina imidžu uz daudz optimistiskāku, filmās beigu kadros maršējot pa Sarkano laukumu sporta tērpā un dziedot dziesmu «Широка страна моя родная».

Ne vien kino, bet arī komercmode 20. gadsimta 30. gados tiražēja šo imidžu. Tas parādījās uz modes žurnālu vākiem, apģērbu, kosmētikas un smaržu reklāmās, arī uz atklātnītēm. Taču reālajā dzīvē *femme fatale* tēls neiedzīvojās, iespējams, sava nepraktiskuma dēļ. Toties kļuva moderni

liktenīgās sievietes tēla iekļūst gīmenes albumu fotogrāfijās, izmantojot meikapu, apgaismojumu, pozas un rakursus kā Grētai Garbo, Marlēnai Dītrihai un Ļubovai Orlovai.

AIZIET, LAI ATGRIEZTOS

Femme fatale no modes aiziet strauji — 1939. gadā, un pie tā vainojams Otrais pasaules karš. Modē «sievietes, kuras izpostīja tavu dzīvi» vietā nāca «meitene, kas gaida tevi mājās no frontes». Grēta Garbo pameta kino, Marlēna Dītriha pievērsās otršķirīgām komēdijām. Kinoekrānos, modes žurnālos un gīmenes albumos parādījās jauns tipāzs — vienkāršā meitene, apaļvaide Betija Greibla punktota kleitiņā isām, zvanveida piedurknēm un baltām zeķītēm kājās. Liktenīgās sievietes tēls uz daudziem gadiem kļuva vecmodīgs.

Lai «vecais» pārtaptu par «jaunu», vispirms to vajag kārtīgi aizmirst un tad atkal celt saulītē. Tas notiek tikai 1970. gadā. Taču, pateicoties seksuālajai revolūcijai, cilvēce jau bija iemācījusies nemirt mīlestības dēļ. Melodramatiskā kaisle pirmskara kino jaunajai paaudzei izraisīja smaidu. Toties *femme fatale* vizuālais tēls šķita stilīgs, proti, tikai izņēmuma kārtā nominācijā «retro». Melnbaltā stilizācijā tas atgriezās komercmodē un šovbiznesā, kur joprojām ieņem goda vietu. Madonnas videoklipos, Nadjas Auermanes fotosesijās, teatralizētajās Terija Muglera, Džona Galjāno un Žana Pola Gotjē modes skatēs liktenīgās sievietes tēls atklāj aizvien jaunas niansas. Skolas programmas gala eksāmenā stilistiem un modes fotogrāfiem jākārto ieskaite «*Femme fatale*». **U**